

Aanbod aan methoden en technieken in het CKG

Paulissen Marijke

Inleiding

In het huidige hulpverleningslandschap nemen Centrum's voor Kinderzorg en Gemeenschapszorgs een belangrijke rol in. In het jaarverslag van het CKG Molenhof te Beringen (2012) wordt het onderdeel "toekomstperspectieven" aangehaald. In dit onderdeel zegt directeur Gerrits Rudy (2012): "Tenslotte wil ik vermelden dat het ondersteunen van ouders met zeer lichte opvoedingsvragen een explosieve ontwikkeling kent in Limburg. Molenberg zal ook in volgende jaren als actieve partner meewerken in het realiseren van laagdrempelige opvoedingsondersteuning voor mensen met een lichte opvoedingsvraag. We zullen ons vooral actief inzetten in volgende regio's: Maasland, Zuid-Limburg en West-Limburg. 2012 zal ook het jaar worden dat Molenberg uiteindelijk de bouwprojecten van start zal laten gaan te Bilzen en Maasmechelen." De verhuis naar het nieuwe gebouw wordt verwacht in 2014.

Dit fragment uit het jaarverslag laat zien dat CKG's een belangrijke rol hadden en nog steeds hebben in de hulpverlening.

Het CKG is een centrum dat zich richt tot gezinnen met kinderen van 0 tot 12 jaar (Bex, M. 2016). De hulpvraag binnen een CKG, gesteld door het gezin of de jeugdrechter, komt naar aanleiding van een acute of occasionele probleemsituatie. Deze situatie zorgt ervoor dat de gezinsfuncties naar het kind toe tijdelijk niet meer optimaal gegarandeerd kunnen worden. De probleemsituatie kan te wijten zijn aan het tijdelijk disfunctioneren van het gezin op één of meer domeinen van het psychosociaal en/of socio-economisch vlak. Zo kan er een verscheidenheid aan problemen zijn zoals opvoedingsspanning of een opvoedingscrisis, relatiemoeilijkheden, huisvestigingsproblemen ...

De onderzoekster is gedurende een half semester in 2016 tewerkgesteld in de leefgroep van CKG het Molenhof. Het praktijkonderzoek wordt hoofdzakelijk in deze voorziening uitgevoerd.

Het CKG biedt enerzijds rechtstreeks toegankelijke hulpverlening en anderzijds niet-rechtstreeks toegankelijke hulpverlening. Rechtstreeks toegankelijke hulpverlening wil zeggen dat de hulpverlening voor iedereen beschikbaar is (jongerenwelzijn, 2014). De cliënten kunnen deze diensten zelfstandig bezoeken om informatie, hulp of ondersteuning te vragen.

Zo komen ouders naar het CKG om ondersteunt te worden in de hulpvraag die zij hebben. Dat gebeurt door een aanmelding. Een aanmelding betekent dat de persoon die hulp zoekt zich aanmeldt bij de hulpverlenende dienst. Het doel van deze aanmelding is om erachter te komen of de cliënt in aanmerking komt voor een intakegesprek. Om hierachter te kunnen komen, moeten we eerst de aanmeldingsfase volledig doorlopen. Dat wil zeggen dat er een aanmeldingsgesprek is, de aanmeldingsoverweging en het aanmeldingsbesluit. Het aanmeldingsgesprek wordt gevoerd om in te schatten of de cliënt tot de doelgroep behoort. Indien dit het geval is, worden er verdere vragen gesteld om de situatie van de cliënt te verhelderen. Deze verheldering zorgt dat er een aanmeldingsoverweging kan plaatsvinden. In deze fase spelen de intakecriteria, de verwachtingen van de cliënt en de mogelijkheden van de instellingen en contra-indicaties, maar ook de praktische zaken een rol. Contra-indicaties (Dokter Bosman, 2016) die zich kunnen voordoen zijn het ontbreken of intrekken van toestemming voor diagnostiek en/of behandeling door beide ouders, de onmogelijkheid tot het aangaan van een behandelrelatie met het kind en/of zijn primaire steungroep, ouders of verzorgers die niet in staat of niet gemotiveerd zijn om samen te werken, etc.

Op grond van de aanmeldingsoverweging zijn er 3 mogelijkheden voor de cliënt, namelijk een intakegesprek, een afwijzing of een doorverwijzing (Ploegmakers, 2009).

Indien de aanmelding positief is, kan er een intakegesprek vastgelegd worden. Dit intakegesprek wordt vaak alleen met de ouders gevoerd aangezien de hele situatie besproken moet worden.

Bakker-Stam (2012) omschrijft de intakeprocedure als volgt: *“Het is een oriënterend gesprek tussen cliënt en dienstverlenende organisatie, volgend op een aanmelding, waarin op een zo eenduidig en objectief mogelijke wijze de noodzaak van hulp vastgesteld wordt. Tevens wordt de aard, omvang en urgentie van de aan te bieden hulp bepaald.”*

Als de eerste stap, namelijk de aanmelding voorbij is, wordt er overlegd of het CKG de juiste hulp kan bieden. Indien het CKG de juiste hulpverlening kan bieden, wordt er een begeleidingsprocedure opgestart.

Een begeleidingsprocedure (CAW Limburg, 2014) is een procedure die gestart wordt tijdens de hulpverlening. Tijdens de hulpverlening zetten de hulpverlener en de hulpvrager enkele stappen om tot een eindproces te komen, vaak ook wel fasen genoemd. Deze fasen worden gebundeld tot één geheel en bijgevolg wordt dat aangeduid met de term begeleidingsprocedure. Tijdens de begeleidingsprocedure en bijgevolg ook de intake, worden er verschillende methoden en technieken gebruikt om tot dat gesprek te komen.

Het praktijkprobleem dat onderzocht wordt, situeert zich in de leefgroep wanneer de begeleidingsprocedure is opgestart. Om tot een goede opstart te komen in die begeleidingsprocedure wordt er een kennismaking gevoerd met het kind. Deze kennismaking kan op verschillende manieren verlopen. In de hulpverlening wordt er gebruik gemaakt van de term “methoden en technieken”.

De begeleiders van CKG Molenhof willen graag inzicht verwerven in het aanbod van methoden en technieken om een kennismakingsgesprek met een kind aan te gaan tijdens de begeleidingsprocedure.

Om deze hulpvraag te kunnen beantwoorden, neemt de onderzoekster jullie mee in haar zoektocht naar verschillende methoden en technieken die CKG's in Vlaanderen gebruiken om kinderen te ondersteunen in het eerste kennismakingsgesprek. Het doel van het onderzoek is het kind meer veiligheid te bieden doordat de hulpverleners een bredere waaier van methodieken en technieken kunnen hanteren.

Methoden

Om een antwoord te vinden op de onderzoeksvraag, namelijk welke mogelijke methoden en technieken er gehanteerd kunnen worden binnen een CKG, is de onderzoekster een onderzoek gestart. Om dit onderzoek uit te voeren, vervat de onderzoekster 5 onderzoeksvragen op voor het interview. De eerste onderzoeksvraag is: “Wat is een CKG?” **(1)** Deze vraag wordt onderverdeeld in **(1.1)** “Waar situeert het zich in de hulpverlening?” **(1.2)** “Welke zijn de betrokkenen?” **(1.3)** “wat zijn de doelen?” De tweede onderzoeksvraag is: “De procedure van het CKG” **(2)**. Deze vraag wordt onderverdeeld in wat is een begeleidingsprocedure **(2.1)** en wat is een intakegesprek **(2.2)**. Vervolgens verdiept de onderzoekster zich in de onderzoeksvragen over methoden en technieken **(3)**. In deze vraag wordt verduidelijkt wat methoden en technieken zijn **(3.1)** en waarom ze gebruikt worden **(3.2)**. Als vierde onderzoeksvraag komt aan bod welke methoden en technieken er zijn. **(4)** Deze vraag wordt verder verdiept door de deelvragen: “welke methoden en technieken worden gebruikt in de hulpverlening?” **(4.1)** en “welke methoden en technieken zijn specifiek om een kennismakingsgesprek met een kind aan te gaan?” **(4.2)**. Als laatste wordt onderzocht welke methoden en technieken CKG's in Vlaanderen gebruiken om een kennismakingsgesprek met een kind aan te gaan tijdens een begeleidingsprocedure **(5)**. De deelvragen hieraan gekoppeld zijn: “Hoe hanteren CKG's de methoden en technieken?” **(5.1)**, “Met welk doel gebruiken deze centra de methoden en technieken?” **(5.2)** en “Wat is het effect van de methoden en technieken die gebruikt worden in deze centra?” **(5.3)**

Aan de hand van de 2^e methode, namelijk het bezoek worden nog 6 bijkomende vragen gesteld. De eerste vraag is als volgt: “Gebruiken jullie extra methoden en technieken indien u merkt dat de kennismaking stroef verloopt?” **(1)** Nadien bespreken we volgende vragen: “Waarmee dient een hulpverlener rekening te houden bij een eerste kennismaking met het kind?” **(2)**, “Kan een kennismaking een heel andere wending krijgen als je de verkeerde methoden en technieken toepast?” **(3)**, “Zijn jullie methoden en technieken afgestemd

op de leeftijd of de ontwikkelingsmogelijkheden van het kind, hoe kan u dit onderscheid omschrijven?"

(4) en "Worden er andere methoden en technieken gebruikt naargelang gedwongen of vrijwillige hulpverlening?" **(5)**, "wat geeft u als tip mee uit ervaring met het werken met kinderen?"**(6)**

Vorige onderzoeksvragen worden onderzocht aan de hand van een methode.

Dit gebeurt allereerst door een gepaste methode te kiezen voor de vragen. De onderzoeksvragen 1, 2 en 3 zijn definiërend waardoor deze vragen beantwoord zijn aan de hand van bronnenonderzoek dat gebeurd is tijdens een voorafgaande literatuurstudie. Echter dient de onderzoekster nog bijkomend bronnenonderzoek te doen. De reden aangegeven door de onderzoekster is dat ze allereerst de antwoorden van de hulpverleners wou afwachten aangezien de juiste literatuur moeilijk te vinden was in haar 1^e literatuurstudie. De vragen die ze verder zal onderzoeken zijn: "Welke tips hebben mensen uit ervaring met het werken met kinderen?", "Wat is er belangrijk in een goede kennismaking met het kind voor de hulpverlener?" en zijn er verschillende soorten kennismaking met het kind?" Alle andere vragen heeft de onderzoekster beantwoord aan de hand van interviews en bezoeken.

De onderzoekster heeft op voorhand twee verschillende interviewleidraden opgesteld. Beide interviewleidraden zijn meer specifiek gebaseerd op het deel methoden en technieken. Echter zullen de interviews anders ingevuld worden aangezien de tweede interviewleidraad gekoppeld is aan een bezoek.

Beide interviews zijn half-gestandaardiseerd aangezien de vragen en antwoorden niet van tevoren vast liggen, maar de onderwerpen wel. De onderzoekster heeft voor dit soort interview gekozen zodat zij nog kan doorvragen tijdens het interview door in te spelen op de vragen van de respondenten.

De onderzoekster heeft het onderzoek gevoerd aan de hand van bronnenonderzoek, interviews en bezoeken in 4 verschillende Centra's voor Kinderzorg en Gemeenschapzorg, namelijk Hasselt, Beringen, Genk en Antwerpen. De CKG's

hierboven genoemd, heeft de onderzoekster gekozen omdat zij geen samenwerkingsverbanden hebben.

Tijdens de voorbereiding had de onderzoekster allereerst gekozen om de CKG's Hasselt, Aarschot, Beringen en Antwerpen te interviewen. Aangezien Aarschot en Hasselt samenwerken en bijgevolg dezelfde methoden en technieken hanteren, zou dit geen meerwaarde kunnen bieden. Daarom heeft de onderzoekster ervoor gekozen om CKG's te kiezen die niet samen werken met elkaar en ook voldoende verspreid liggen in Vlaanderen. Naast de interviews heeft ze gekozen om eveneens een bezoek te brengen aan deze CKG's. Dit bezoek heeft als doel een beter beeld te krijgen van de gebruikte methoden en technieken aanwezig in de bezochte CKG's.

Alle interviews en bezoeken zijn opgenomen met een geluidsrecorder, mits toestemming van de respondenten. De groep respondenten bestaat uit een pedagoog, een hoofdopvoedster en twee leefgroep begeleiders.

Nadat alle interviews en bezoeken afgenomen waren, heeft de onderzoekster deze volledig uitgeschreven. De uitgeschreven gegevens heeft zij geanalyseerd in een computerbestand 'Access' volgens een zelf aangemaakt formulier. Nadien heeft zij deze gegevens overgeheveld in Excell om zo een duidelijker beeld te krijgen over de antwoorden per deelvraag. Tenslotte heeft de onderzoekster per vraag de kernwoorden van de respondent eruit gehaald aan de hand van markeringen en labels. Deze labels hebben ervoor gezorgd dat de onderzoekster kort en bondig de resultaten per deelvraag kan noteren in dit artikel.

Resultaten

Interviews

Aan de hand van de eerste vraag: "welke methoden en technieken zijn specifiek om een kennismakingsgesprek met een kind aan te gaan?" wordt duidelijk dat deze vraag moeilijk éénduidig te beantwoorden is. Elk CKG heeft een eigen methode ontwikkelt om de kennismaking met het kind aan te gaan. Zo heeft CKG Het Open Poortje te Antwerpen

een methodiek ontwikkeld waarin de rechtspositie van de kinderen centraal staat, namelijk de KID-OK-kit. Deze kit bevat een DVD met een overzicht van alle bladen in het dossier van het kind. Deze bladen kunnen aangepast worden aan de voorziening. Anderzijds biedt de DVD ondersteuning aan begeleiders door toelichtingsteksten toe te voegen over specifieke thema's. Toegevoegd aan de KID-OK-kit is een set van kaarten met life-events. Deze kaarten of situatieplaatjes kunnen het kind helpen om zijn visie op de thuisproblematiek toe te lichten. De KID-OK-Kit is een meetinstrument waarbij de begeleider en het kind in dialoog gaan rond de gezinsproblematiek. De resultaten van dit gesprek worden toegevoegd aan het dossier van het kind. Deze methode is voor CKG Het Open Poortje de meest rendabele in hun voorziening. Anderzijds combineren ze methoden zoals de Doos vol Gevoelens, de rechten van het kind, situatieplaatjes en Ziko; een observatieformulier waarin motoriek, taal, cognitieve ontwikkeling, sociale ontwikkeling genoteerd wordt als kinderen toekomen in de voorziening. CKG De Hummeltjes te Hasselt hebben ervoor gekozen om als team van begeleiders aan tafel te gaan zitten. CKG Hasselt heeft verschillende deelwerkingen zoals dag begeleiding, trainingen en mobiele begeleiding. Doordat het CKG een grote werking is met deelwerkingen, hebben ze zelf een werkgroep opgestart. In deze werkgroep wordt een methode uitgewerkt om een kennismakingsgesprek met het kind te kunnen voeren. De Hummeltjes hebben als kennismakingsmethode een Hummelboekje ontwikkeld dat kan gebruikt worden voor alle deelwerkingen. Dit is een boekje gebaseerd op de KID-OK kit van het CKG Het Open Poortje. Het is een boekje dat het kind meeneemt op reis in De Hummeltjes. Het boekje is gemaakt op maat van het kind en gebaseerd op verschillende hoofdstukken. Hoofdstukken die de opvoedster vermeldde waren de voorstelling van het kind en het CKG, de gezinsbegeleider, regels, emotioneel welbevinden, evaluatieblaadjes ... Kortom alles wat een kind nodig heeft om zich te settelen in de voorziening. Een methode zelf uitwerken kost veel werk, maar het zorgt voor meer motivatie en betrokkenheid bij de begeleiders en de kinderen vertelt de opvoedster van CKG De Hummeltjes. Als voorlaatste voorziening is de onderzoekster op

bezoek geweest in CKG De Stap te Genk. Deze voorziening heeft een IK-boekje ontwikkeld. "*Dat is een boekje waar het kind centraal staat.*" In dit boekje mag het kind invullen wie het is, wat hij graag doet, hoe het dagschema van de leefgroep eruit ziet, ... Het boekje is vooral gemaakt voor oudere kinderen. Aanvullend op deze methodiek gebruiken de begeleiders duploblokjes indien ze merken dat het kind meer ondersteuning nodig heeft. In deze voorziening wordt eveneens op maat van het kind gewerkt. Dit wordt gedaan vanwege de verschillende problematieken die aanwezig zijn. Zij zullen zich daarom meer specifiek bezig houden met de thuissituatie van het kind.

De laatste respondent namelijk CKG Het Molenhof vertelt dat er niet zoveel systematisch gewerkt wordt met methoden en technieken, doch zijn deze aanwezig en kunnen deze gebruikt worden. Zo beschikt het Molenhof over een onthaalboekje dat gebruikt wordt bij de kennismaking van het kind. Dit boekje wordt momenteel vernieuwd. In het boekje wordt stilgestaan bij de reden van het verblijf, de rechten van het kind, regels gehanteerd in het Molenhof en de dagindeling. Aanvullend op deze methodiek wordt er ook gebruik gemaakt van duploblokjes of Jules om het gesprek te verdiepen.

In de tweede onderzoeksvraag be vraagt de onderzoekster de hanteringswijze van methoden en technieken die gebruikt worden in het CKG. De manier waarop de methodes en technieken gebruikt worden in de voorzieningen zijn gedeeltelijk in overeenstemming. Het principe gehanteerd binnen de voorzieningen wat betreft methoden en technieken is overal gelijk, namelijk dat de methoden en technieken vrijwillig uitgevoerd worden.

Alle geïnterviewde en bezochte voorzieningen laten de keuze tot invullen van het boekje bij het kind. De methode dient vrijwillig aangeboden te worden, maar is niet verplicht om uit te voeren.

Naast het principe van vrijwilligheid geeft CKG Het Molenhof aan dat methoden en technieken aangepast moeten worden aan de stijl van de begeleider. De methoden en technieken dienen niet te strak gehanteerd te worden. Belangrijk is dat beide partijen zich goed voelen bij de methode of techniek. De pedagoge geeft eveneens weer dat ze merkt dat sommige mensen schrik hebben om

methoden en technieken te gebruiken. Zij geeft aan dat dit niet nodig is omdat het erom gaat een goed gesprek met het kind te kunnen voeren. *“Een methode of techniek kan niet goed of fout zijn. Het kan wel verlamdend zijn indien de methode te groots wordt uitgevoerd”*.

De opvoedster van CKG De Hummeltjes voegt toe dat het Hummelboekje op een rustig moment wordt uitgevoerd en op maat van het kind wordt gemaakt. Op maat van het kind betekent dat het kind eerst geholpen wordt met de vragen die het heeft rond één bepaald thema. Nadien worden de andere hoofdstukken besproken.

Vervolgens peilt de onderzoekster waarom methoden en technieken gebruikt worden. Bij nader informeren gaven alle respondenten aan dat ze gebruikt worden met een bedoeling. De respondent van CKG De Stap zegt dat sommige methoden en technieken een specifiek doel op zich hebben, maar dat de voorziening ook zelf doelen opstelt die zij willen bereiken met het kind.

Alle voorzieningen zijn het eens dat ze streven naar ontwikkeling door gebruik te maken van methoden en technieken. Sommige voorzieningen voegen hier extra doelen aan toe.

Zo stelt CKG De Hummeltjes te Hasselt dat ze methoden en technieken gebruiken om ervoor te zorgen dat de kinderen stabiel worden en niet verder afglijden. De methodieken en technieken zorgen er eveneens voor dat er een klimaat gecreëerd wordt en structuur geboden wordt. Op de vraag of er nog andere doelen in het achterhoofd werden gehouden, werd aangegeven dat de kinderen veel veerkracht vertonen. *“Deze veerkracht helpt de kinderen om te herstellen als structuur, duidelijkheid en een klimaat aangeboden wordt.”*

Het Open Poortje wil door gebruik van methoden en technieken hun kinderen vooral gerust stellen, een structuur geven en hun duidelijkheid bieden. Deze factoren kunnen er dan voor zorgen dat een kind kan ontwikkelen aan de hand van methoden en technieken.

In CKG het Molenhof vinden ze het enerzijds belangrijk dat je door methoden en technieken kan informeren en informatie kan uitwisselen. Anderzijds kunnen methoden en technieken faciliteren als het gaat over gevoelige onderwerpen. Gevoelige

onderwerpen zijn niet simpel om over te praten. Een methode of techniek kan de hulpverlener een houvast geven.

CKG De stap in Genk gaat mee in de beschrijving van CKG De Hummeltjes en CKG Het Open Poortje. Ook zij bieden methoden en technieken aan met als doel ondersteuning en duidelijkheid te bieden, maar ook om het kind sterker te laten voelen. De Stap geeft aan dat ze gebruik maken van meerdere doelen doorheen hun begeleiding zoals groeien en herstellen, ontwikkelen, behouden/stabiliseren, problemen oplossen en onder controle brengen.

De andere respondenten kunnen deze doelen nauwelijks toelichten aangezien zij aangeven dat deze doelen gerealiseerd worden tijdens de begeleidingsprocedure.

Als methoden en technieken gebruikt worden met een doel, moeten ze ook een effect kennen. In deze vraag wordt onderzocht of methoden en technieken daadwerkelijk een effect tonen en op welk vlak zich dit weerspiegelt.

Opnieuw gaan alle respondenten akkoord dat de effecten van methoden en technieken positief zijn. Echter wordt er wel een kritische noot toegevoegd door elke voorziening, namelijk dat de methoden en technieken een positief effect hebben als ze op maat van het kind worden gebruikt. Zo zegt de opvoedster van Het Open Poortje het volgende: *“Om een negatief effect te voorkomen is het belangrijk te kijken welk kind u voor zich heeft. Het kan altijd voorkomen dat een methodiek niet past bij een kind.”*

De effecten van methoden en technieken worden bekeken op meerdere vlakken. Zo wordt er stilgestaan bij het emotionele, sociale en cognitieve effect van die methoden en technieken.

Het emotioneel effect van methoden en technieken volgens De Hummeltjes is dat de kinderen gebrand zijn op hun boekje. *“Ze voelen zich gewaardeerd. Ze mogen een fotosessie doen voor het boekje en dat vinden ze heel fijn”*. De CKG's Het Open Poortje en De Stap geven weer dat ze vooral zien dat het kind groeit. Eveneens gaven ze weer dat methoden en technieken bevorderend zijn voor de ontwikkeling door ondersteuning en duidelijkheid te bieden. Dat zorgt ervoor dat kinderen sterker in hun schoenen staan. Tijdens het interview met CKG het

Molenhof over het effect van methoden en technieken kwam naar boven dat men voor een positief effect moet kijken naar het kind zelf. Vragen die een opvoeder bij zichzelf moet stellen zijn: "Wat kan het kind aan?" en "Wat is zijn mentale leeftijd?" Anderzijds geeft de pedagoog ook weer dat door gebruik van methoden en technieken u het gesprek dieper kunt maken. Aan de hand van een goede vraagstelling kan ook veel blootgelegd worden. Het is vaak de persoonlijkheid van de hulpverlener die "het" doet. De manier waarop hij/zij de methoden hanteert, is meer van belang.

Wat betreft het cognitieve effect van methoden en technieken zeggen 3 van de 4 respondenten dat het belangrijk is dat de kinderen informatie krijgen om dingen te kunnen plaatsen, anderzijds brengen methoden en technieken ook cognitieve kennis met zich mee. Er wordt de kinderen iets bijgebracht vertelt CKG De Stap. Ze leren welk effect iets op hun kan hebben, wat bepaalde thema's inhouden... De respondent van Het Open Poortje vat dit mooi samen: *"Dat het kind groeit, dat het meer stilstaat. Dat het kind meer begint te spreken en dat het meer bewust is van zichzelf. Het meer bewust zijn van zichzelf centraliseert zich op het hebben van een eigen mening, ik mag boos zijn, ik mag iets zeggen als ik het niet oké vind" ...*

Als laatste aspect, maar zeker niet het onbelangrijkste, brengen we de sociale effecten van methoden en technieken in kaart. Zo stellen de CKG's vast dat het kind groeit in sociaal opzicht. De respondent van De Hummeltjes voegt hier nog aan toe: *"Het draagt bij tot een band. Ze durven iemand te vertrouwen. Door het boekje kunnen ze hun proces ook afronden".*

Bezoek

Tijdens het bezoek kon de onderzoekster beschikbare methoden en technieken bekijken en aanvullende vragen stellen. De onderzoekster maakte van deze gelegenheid gebruik en vroeg daarom waar een hulpverlener rekening mee dient te houden bij een eerste kennismaking met het kind. 3 van de 4 respondenten geeft aan dat veiligheid bieden belangrijk is. Het open Poortje vult dit aan

doordat kinderen vaak veiligheid hebben gemist in de thuissituatie. Een voorziening kan veiligheid bieden door bijvoorbeeld een rondleiding, een voorafgaand bezoek, basisdingen uitleggen, inspelen op interesses van het kind, maar ook duidelijkheid en het kind geruststellen zijn belangrijk om te komen tot een goede kennismaking. Bijkomend op deze elementen geeft CKG De Hummeltjes aan dat het tempo van het kind enerzijds en het kunnen lezen van het kind zijn taal anderzijds ook zeer belangrijk is. CKG Het Open Poortje geeft aan dat de relatie met mama en papa enorm belangrijk is voor het kind: *"Als een kind toont van gho... mijn mama en papa vinden het niet oké met mijn gezinsbegeleidster of opvoedster, dan gaat het kind zich ook gewoon niet openstellen en dan gaat het kind gewoon willen dat je hem leert"*

In het bijkomende literatuuronderzoek leerde de onderzoekster de werking Popant (2012) kennen. Popant, een werking voor ouders van kinderen en jongeren die begeleid worden door de Bijzondere Jeugdzorg, wil initiatieven ontwikkelen, stimuleren en steunen, die gericht zijn op het vergroten van de participatie van ouders in de hulpverlening. Daarom bevroegde deze werking aan de ouders wat een goede hulpverlening inhoudt.

De ouders geven een omvangrijk aanbod aan kenmerken die horen bij een goede hulpverlening. Het opbouwen van een vertrouwensrelatie is hier één van. Zonder een vertrouwensrelatie kan er heel moeilijk een hulpverleningsproces starten.

Ouders geven aan dat hulpverleners een zware en belangrijke taak hebben, aangezien ze beslissingen nemen over het leven van anderen. Daarom vinden ze dat hulpverleners paraat moeten staan voor 100%. Doch lijkt dat niet even simpel aangezien hulpverleners ook mensen zijn met hun eigen zorgen. Een grote solidariteit onder collega – hulpverleners is daarom belangrijk. Een lijst van kenmerken die horen bij een goede hulpverlening, opgesteld door de ouders van de werking Popant zijn:

- bescheidenheid
- eerlijkheid en echtheid
- niet veroordelend
- goed bereikbaar
- gemotiveerd zijn
- evenwaardig zijn

- openheid
- aux serieux genomen worden
- erkenning geven
- tijd nemen
- hulpverlening op maat
- etc.

Gebruiken jullie andere methoden en technieken indien u merkt dat de kennismaking stroef verloopt?

Als onderzoekster is het voorstelbaar dat niet altijd alles vlekkeloos verloopt. Daarom ging er interesse uit naar een vraag omtrent een moeizame kennismaking. Wat doen CKG's als de kennismaking moeilijk verloopt? Hier konden de respondenten een antwoord op bieden. CKG De Stap geeft aan dat indien het kind niet achter de methode staat, er op een andere manier wordt gewerkt met het kind, namelijk op een spontane wijze. Dit doet deze voorziening aan de hand van duploblokjes, situatieplaatjes, spelletjes samen spelen, 1 op 1 momenten, ...

Andere voorzieningen geven eveneens aan dat ze de kinderen niet verplichten om deel te nemen aan de "officiële kennismaking". De reden waarom voorzieningen de methodes niet willen verplichten is simpel en duidelijk. Zo geeft de pedagoge van het CKG te Beringen weer: *"In Geforceerde situaties hebt ge vaak niet zo goede gesprekken. Ale het is vaak door het spontane, onderweg naar school dat er wel iets gezegd kan worden. Als dat 1 op 1 is. En dat is soms op de gekste momenten. Ge kunt niet zeggen wacht effekes ik haal mijn duploblokjes erbij want ja dan is het moment weg he."*

Anderzijds voegt CKG De Hummeltjes een kritische noot toe. Indien een kind weerstand toont naar de begeleider toe, is het belangrijk een relatie aan te gaan met het kind. Stap voor stap dient er een band opgebouwd te worden, waardoor langs beide zijden vertrouwen kan ontginnen.

In een volgende vraag wordt er dieper ingegaan op de verschillende leeftijdscategorieën aanwezig in de leefgroepen. De respondenten geven opnieuw allemaal hun akkoord, maar met een andere invulling. Er wordt leeftijdsgebonden gewerkt en op maat van het kind. Het CKG De Hummeltjes doet dit door aparte werkblaadjes te maken voor baby's, peuters en kleuters. Ze geven aan dat het aanbod

er is, maar dat de kinderen niet verplicht zijn om hun specifieke leeftijdsgebonden blaadjes in te vullen.

CKG Het Open Poortje praat ook met baby's in de kennismaking. Dit proberen ze te doen aan de hand van de steun van de ouders. Anderzijds werken ze met situatieplaatjes. De situatieplaatjes worden ook uitgevoerd aan de hand van leeftijdsriteria.

Kinderen van 10 jaar mogen 10 plaatjes beschrijven, kinderen van 5 jaar mogen 5 plaatjes beschrijven. Het Open Poortje geeft aan altijd te praten met het kind, welke leeftijd dan ook.

CKG De Stap heeft een andere insteek in het verhaal, maar ze houden eveneens rekening met de leeftijd tijdens de kennismaking. Dit doen zij door naar het niveau van het kind te kijken enerzijds en door de leeftijd te volgen die aangegeven staat op de methodieken anderzijds.

CKG Het Molenhof geeft aan dat ook zij het belangrijk vinden om met baby's te praten. Zo vertelt de pedagoog: *"Ik vind dat we dat nog altijd moeten proberen, met die kleintjes."*

Als voorlaatste vraag bevroeg de onderzoekster of de CKG's andere methoden en technieken gebruiken naargelang een gedwongen of vrijwillige hulpverlening. Alle respondenten reageren hier hetzelfde op: *"Daar maken wij geen onderscheid in. Dezelfde methoden en technieken worden gebruikt voor beide soorten hulpverlening."* Het Open Poortje geeft aan dat zij wel een verschil merken in de begeleiding met ouders naargelang een gedwongen of vrijwillige hulpverlening: *"Vrijwillig daar staan ouders veel meer open om al is een keer te komen kijken. Bij gedwongen hulpverlening gaan de ouders niet zo snel geneigd zijn."*

Als laatste vraag wou de onderzoekster horen welke tips de voorzieningen geven uit ervaring met het werken met kinderen. CKG De Hummeltjes en CKG Het Molenhof geven beide aan dat eerlijkheid en echtheid zeer belangrijke factoren zijn om een band te kunnen scheppen met het kind. 3 van de 4 respondenten geven aan in te spelen op de noden van het kind en de ouders. Vervolgens zegt de opvoedster van CKG De Hummeltjes dat de kinderen moeten voelen dat je hen graag ziet. *"Dat je je eigen agenda ondergeschikt kunt maken aan de agenda van het kind."* CKG Het Molenhof voegt toe dat tijd nemen, met het kind spelen en het kind

niet onderschatten eveneens belangrijke componenten zijn die niet vergeten mogen worden. Een laatste aanvulling wordt gedaan door Het Open Poortje, namelijk dat de opvoeders altijd eerst moeten kijken welk kind ze voor zich hebben.

In het bijkomend bronnenonderzoek analyseert de onderzoekster een brochure over omgaan met kinderen die Kind en Gezin (2015) presenteert. Als eerste tip wordt aangegeven dat een vaste kinderbegeleider belangrijk is. Hierdoor kan het kind zich aan iemand hechten waar hij/zij zich veilig en geborgen voelt. De vaste kinderbegeleider zal ook een steunbron zijn voor het kind als het bang of moe is. Doordat het kind iemand kan vertrouwen, zal het kind zelf ook zelfvertrouwen ontwikkelen om nieuwe dingen te ontdekken.

Als kinderbegeleider wordt er verwacht dat je een bepaalde rol vervult. Deze rol houdt in dat je ervoor zorgt dat het kind zich goed voelt en zijn ontwikkeling gestimuleerd wordt. Dat kan je doen door het kind te leren kennen en aan te voelen wat het kind nodig heeft en hierop in te spelen anderzijds moet je het kind toelaten om te experimenteren en eigen interesses te zoeken.

Van Diemen (2013) geeft nog een extra aanvulling als het gaat over omgang met kinderen. Zij geeft in haar brochure weer dat kinderen gelijkwaardig behandeld willen worden. Ze vinden het belangrijk serieus genomen te worden. Anderzijds accepteren kinderen het als er samen regels worden opgesteld. Wanneer er samen regels worden opgemaakt en bewaakt, zal het kind zich er beter aan houden. Regels die in samenspraak gemaakt worden, kan het kind begrijpen. Het levert duidelijke grenzen op die zekerheid en veiligheid aan het kind kunnen bieden. Als 3^e tip wordt het geven van vrijheid en ruimte aangehaald. Een kind mag keuzes maken, waar het zich goed bij voelt. Elk kind groeit in eigen tempo en dient niet vergeleken te worden met leeftijdsgenoten. Gekoppeld aan de vorige tip, is het geven van tijd aan kinderen ook belangrijk. Ze hebben een andere tijdsbeleving en beleven veel interessante dingen. Doordat kinderen zoveel meemaken, is het ook belangrijk hun evenwicht te bieden. Ze zijn op school vooral bezig met leren. Kinderen vinden het leuk om te experimenteren en houden ervan om nieuwe dingen uit te proberen.

Als voorlaatste tip kan de hulpverlener het kind leren zijn gedachten te sturen. Een kind dat op jonge leeftijd zijn gedachten en emoties leert sturen, heeft hier zijn hele leven lang plezier van. Als laatste tip is het belangrijk een kind aan te nemen zoals het is.

Conclusie

Het doel van dit praktijkonderzoek is dat CKG Het Molenhof in de loop van het jaar 2015-2016 meer inzicht verwerft in het aanbod van methoden en technieken om een kennismakingsgesprek met een kind aan te gaan tijdens de begeleidingsprocedure. Door enerzijds bronnenonderzoek en anderzijds de verschillende respondenten van de CKG's de interviewen en te bezoeken, heeft de onderzoekster een overzicht bekomen van hun methoden en technieken tijdens de kennismaking.

Welke methoden en technieken gebruiken jullie specifiek voor een kennismaking met een kind?

Echter kunnen we stellen dat het aanbod van methoden en technieken zeer sterk varieert en nooit "af" is. Er zijn zéér veel methoden en technieken waarbij de voorzieningen de methoden en technieken kiezen die het best bij hun passen. Binnen de verschillende organisaties zijn er dezelfde methoden en technieken aanwezig. Met deze aangeboden methoden en technieken wordt niet altijd systematisch gewerkt.

De literatuurstudie bevestigt de verworven informatie vanuit de interviews en bezoeken, namelijk dat er een massaal aantal methoden en technieken te vinden is in boeken, artikels en in de media. Doch is er een heel gevarieerd aanbod. (Bassant & De Roos, 2010, pp. 246). Hier maken de voorzieningen ons wegwijs in.

De respondenten gaven aan dat er inderdaad geen vaste lijst van methoden en technieken bestaat, aangezien er zoveel verschillende creaties bestaan. Echter vinden ze het wel belangrijk om het principe van vrijwilligheid te hanteren in het gebruik van methoden en technieken. Anderzijds wordt aangegeven dat methoden en technieken niet te strak dienen gehanteerd te worden, dat beide partijen zich goed voelen en dat er geen schrik

moet zijn om methoden en technieken uit te proberen. Ze bieden geen goed of fout antwoord.

Met welk doel hanteren jullie de methoden en technieken in een kennismakingsgesprek?

Tijdens het interview wordt aan de respondenten gevraagd waarom volgens hun methoden en technieken worden gebruikt. De voorzieningen geven aan dat methoden en technieken gebruikt worden met een doel. Dit sluit zeer goed aan met de onderzochte literatuur in het bronnenonderzoek, namelijk dat methoden en technieken worden gebruikt met een doel (Bassant & roos, 2010, pp.38).

Tijdens het interview werd ook bevraagd met welk doel de voorzieningen de methoden en technieken gebruiken. Opvallend hierin is dat alle voorzieningen tot doel hebben dat de kinderen ontwikkelen en groeien. Anderzijds zijn er ook verschillen merkbaar, namelijk dat CKG's hun eigen doelen formuleren.

De literatuurstudie daarentegen maakt een duidelijk onderscheid in soorten doelen. Zo worden de methoden en technieken opgesplitst in 5 categorieën, namelijk onder controle brengen, problemen oplossen, stabiliseren, herstellen en ontwikkelen (Bassant & De Roos, 2010, pp. 38). In het interview wordt duidelijk dat voorzieningen meegaan in de categorisatie van de doelen, maar hier zich niet altijd van bewust zijn. Zo worden de doelen ontwikkelen en stabiliseren aangehaald door de voorzieningen, maar wordt ook het doel herstellen aangehaald.

De doelen zoals aangehaald in de literatuurstudie kan men bijgevolg terugvinden in de voorzieningen.

Wat is het effect van de methoden en technieken die gebruikt worden in deze centra?

Zoals eerder omschreven worden methoden en technieken gebruikt met een doel. Indien er gewerkt wordt aan deze doelen, dienen zij ook een effect te kennen. De effectiviteit van methoden en technieken wordt nauwelijks in kaart gebracht door bronnenonderzoek. Indien het toch gebeurt, is dit vaak zeer oppervlakkig. Hierdoor kan de onderzoekster geen concrete gelijkenissen of

verschillen maken wat betreft het effect van methoden en technieken in de hulpverlening. Echter geeft een methode of techniek wel steeds de doelstelling aan. In dat stuk wordt besproken welke doelen behaald kunnen worden met die bepaalde methode of techniek.

Respondenten gaven eerder in dit artikel al aan dat ze op maat van het kind werken en tegemoetkomen aan de noden van het kind.

Deze visie helpt hulpverleners in het kiezen van een juiste aanpak. Aan de hand van de noden van het kind wordt er gezocht naar een passende methodiek die deze noden kan invullen. Aan de hand van de doelstellingen vooropgesteld aan de methodiek, kunnen dan de gewenste effecten bereikt worden.

In het interview besprak de onderzoekster uitgebreid wat de effecten waren van hun gebruikte methoden en technieken. De effecten die kunnen plaatsvinden op het kind, worden opgesplitst in het emotionele, cognitieve en sociale effect.

Wat betreft het emotionele effect van een doel geven alle respondenten aan dat het bevorderend is voor het kind.

Anderzijds bepaald niet alleen het kind of er zich een positief effect voordoet, maar ook de hulpverlener. De persoonlijkheid van de hulpverlener en de manier waarop hij/zij de methoden en technieken hanteert is meer van belang.

Op cognitief vlak worden eveneens effecten gemeten. De respondenten gaven op deze vraag elk een eigen aanvulling, die mooi wordt aangevuld en samengevat door CKG Het Open Poortje.

Als laatste aspect werd gekeken naar de sociale effecten die methoden en technieken met zich meebrengen. Zo komen alle CKG's uit bij één gemeenschappelijke noemer, namelijk dat het kind groeit. De respondent van De Hummeltjes is hier kritisch in en evalueert dat methoden en technieken hun effect vaak bereiken. Het kennismakingsboekje door hun ontworpen zorgt ervoor dat de begeleiders een betere band hebben met het kind. Ze merken dat het kind iemand durft te vertrouwen.

Wat is er belangrijk in een goede kennismaking met het kind voor de hulpverlener?

Tijdens het bezoek vroeg de onderzoekster zich af waar de hulpverleners rekening mee houden tijdens het eerste kennismakingsgesprek. Deze antwoorden zijn over alle voorzieningen vrij uiteenlopend aangezien in alle voorzieningen verschillende karakters en persoonlijkheden aanwezig zijn. Toch werd zichtbaar dat ze allen willen dat het kind zich veilig voelt en ze hier als eerste aspect rekening mee houden. Anderzijds houdt iedere voorziening eigen criteria voor ogen waar zij rekening mee houden. Deze criteria zijn afhankelijk van de voorziening en de begeleider. In het bijkomende literatuuronderzoek, meer specifiek de ondervraging aan ouders in de werking Popant (2012) wordt duidelijk dat er verschillende componenten zijn, die horen bij een goede hulpverlening. Één van de kenmerken die niet aangehaald is door de respondenten, is de vertrouwensrelatie op zich. De kenmerken aangeduid door de werking Popant (2012) komen in de interviews en bezoeken regelmatig naar voor doorheen de gehele begeleiding met het kind.

Zijn er verschillende soorten kennismaking met het kind als het in de voorziening toekomt?

Het decreet integrale jeugdhulp (Bex, M. 2016) maakt een onderscheid tussen rechtstreeks en niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp. Het CKG bevindt zich achter de integrale toegangspoort, namelijk de niet-rechtstreeks toegankelijke hulpverlening. Het CKG wordt deze hulpverlening toegeschreven omdat ze ingrijpende vormen van hulp bieden zoals residentiële opvang of intensieve, langdurige opvang. De stap naar deze ingrijpende hulp wordt pas ingezet als er geen andere optie meer beschikbaar is. Een aanvraag voor niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp gebeurt door de hulpverleners.

In de hulpverlening wordt gesproken van vrijwillig - en gedwongen hulpverlening. Vrijwillige hulpverlening is letterlijk het bieden van vrijwillige hulp. Gedwongen hulpverlening is van toepassing als er een tussenkomst is van de Jeugdrechtbank.

De onderzoekster zocht uit of de methoden en technieken ook anders gebruikt worden bij de verschillende soorten hulpverlening. Het antwoord hierop wordt duidelijk gegeven door de voorzieningen: "neen, er wordt geen onderscheid gemaakt." De voorzieningen hebben allen bewust

gekozen om hier geen onderscheid in te maken. De soort hulpverlening staat niet gelijk aan een mogelijke methode of techniek. Anderzijds is er wel een verschil merkbaar als men kijkt naar de soort hulpverlening en het contact met de ouders. Indien de hulpverlening vrijwillig is, zullen ouders meer open staan en meer willen vertellen ten aanzien van een gedwongen hulpverlening. Dat spreekt voor zich.

Wat geeft u als tip mee uit ervaring met het werken met kinderen?

In de voorlaatste vraag vroeg de onderzoekster wat de respondenten als tip meegeven uit ervaring met het werken met kinderen.

Eerlijkheid en echtheid is hier één van. Anderzijds staan de opvoeders stil bij de noden van het kind en nemen ze hier de tijd voor. Opvoeders geven aan altijd eerst te kijken welk kind je voor je hebt en dat kind niet te onderschatten. Kinderen moeten het gevoel hebben dat ze graag gezien worden. Anderzijds proberen ze te werken op niveau van het kind, samen te spelen en te kijken naar welk kind voor hen staat. Dit alles zorgt voor een goede samenwerking met het kind.

Deze tips zijn een mooi praktijkvoorbeeld van hoe de theorie het voorstelt. Zo geeft Kind en Gezin (2015) theoretisch weer wat de voorzieningen in de praktijk dagelijks proberen te doen. De voorzieningen leren de kinderen beter kennen, experimenteren, geven hen zelfvertrouwen door een vaste begeleider etc. Diemen (2013) strookt vooral met de visie van CKG De Hummeltjes. Zo leggen beiden de nadruk op gelijkwaardigheid, vrijheid en serieus genomen worden. Theoretisch vinden alle partijen het belangrijk dat er tijd wordt gemaakt voor het kind. De respondenten gaven aan dat ze tijd nemen voor het kind en om de noden van het kind in te vullen.

Besluit

Nadat alle resultaten geconcludeerd zijn, kan de onderzoekster de begeleiders van CKG Het Molenhof een beeld geven over het aanbod van methoden en technieken om een kennismakingsgesprek met een kind aan te gaan.

Zo werd vastgesteld dat er geen vaste methoden en technieken gebruikt worden om een kennismaking met het kind te voeren. Iedere voorziening heeft een methode uitgewerkt waar zij zich goed bij voelen. Deze methode wordt aangeboden, maar dient niet verplicht ingevuld te worden. Indien de kinderen niet akkoord gaan met deze methode, wordt er anders gewerkt met de kinderen om ze beter te leren kennen. De voorzieningen zullen dan meer spontaan te werk gaan. Ze zullen gebruik maken van spontane momenten zoals tijdens het ontbijt, tijdens een wandeling, het badmoment ... Anderzijds heeft iedere voorziening bepaalde methoden en technieken beschikbaar. Deze methoden en technieken worden ingezet om het gesprek dieper te maken of aanvullend op de gebruikte methode.

Discussie

Reflectie onderzoek

De resultaten van het onderzoekster zijn anders dan gedacht. Als onderzoekster van deze praktijkopdracht denkt de onderzoekster een lijst van specifieke methoden en technieken samen te kunnen stellen die gebruikt worden tijdens de kennismaking. Deze verwachting kon ik niet waarmaken aangezien iedere voorziening zijn eigen methode gebruikt.

Het gevolg van deze resultaten is moeilijk te bepalen. Echter denkt de onderzoekster wel dat voorzieningen niet zomaar methoden en technieken zullen aankopen, maar er bewust mee zullen omgaan. Hiermee bedoelt de onderzoekster dat voorzieningen bij de aankoop van een methode eerst zullen kijken naar de bruikbaarheid en de doelen die vooropgesteld worden.

Indien de methoden en technieken niet naar de vereisten van de voorziening zijn, zullen deze ook niet aangekocht worden.

Een mogelijkheid die hier gesteld kan worden is dat voorzieningen zelf iets zullen uitwerken op basis van een bestaande methode.

Aanbevelingen aan de voorziening

Op basis van dit onderzoek kan ik een aantal aanbevelingen formuleren voor de voorziening. Mijn eerste suggestie is dat het belangrijk is om als opvoeder jezelf te zijn. Het kind geeft zich helemaal bloot aan de voorziening. Zij waarderen het dan ook als de opvoeder zichzelf is. Anderzijds is het belangrijk geen angst te hebben om methoden en technieken te gebruiken. Er wordt geen juist of fout antwoord geformuleerd als een methode anders wordt gehanteerd. Het is vooral belangrijk het te proberen en aan de hand hiervan een gesprek aan te gaan.

Suggesties voor verder onderzoek

In de hulpverlening wordt steeds gesproken over een aanbod aan methoden en technieken. De voorzieningen in mijn praktijkopdracht beschikken ook over zo'n aanbod, maar kan het aanbod ook daadwerkelijk aangeboden worden in de voorziening? Kan een begeleider tijd maken om beschikbare methoden en technieken toe te passen? Dit zijn vragen waar de onderzoekster in zijn onderzoek kort antwoord op kreeg, maar niet voldoende om resultaten neer te schrijven. Daarom ziet de onderzoekster dit als een suggestie voor een vervolgonderzoek.

Nu er een zicht is op het aanbod aan methoden en technieken, hun doel, effect en handswijze tijdens een kennismakingsgesprek, kunnen de begeleiders van het Molenhof hun inzicht hierin verwerven en mogelijks aanpassingen doen in hun aanbod van methoden en technieken tijdens de kennismaking.

Literatuurlijst

Bakker-Stam, J. (2012). *Coachee! Handboek voor kindercoaching*. Media uitgeverij: Steenwijk

Bassant J., De Roos, S. (2010). *Methoden voor sociaal-pedagogisch hulpverleners*. Coutinho: Bussem

Bex, M. (2016). *Kwaliteitshandboek*. CKG: Beringen.

CAW Limburg vzw. (2014). Informatiefolder bezoekerimte: CAW Limburg [brochure]. Genk: CAW Limburg.

CKG Het Molenhof. (2012). Jaarverslag: 2012. Lanaken-Rekem: Molenberg, <http://www.ckgmolenberg.be/pdf/jaarverslag2012.pdf>

Dokter Bosman. (2016). Contra-indicaties voor aanmelding kinderen en jeugd. Geraadpleegd 6 juni 2016, <https://dokterbosman.nl/contra-indicaties-voor-aanmelding/>

Jongerenwelzijn. (2014). Jeugdlandschap: rechtstreeks toegankelijk. Geraadpleegd 18 mei 2016, <http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/jeugdhulp/jeugdhulplandschap>

Jongerenwelzijn. (2014). Jongerenwelzijn in cijfers. In Jongerenwelzijn (cliënt, evolutie van het aantal begeleide jongeren naar begeleidingsjaar en leeftijd). Geraadpleegd 18 mei 2016,

<http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/over-ons/in-cijfers/>

Kind en gezin. (2015). Omgaan met kinderen. Geraadpleegd 27 mei 2016, <http://www.kindengezin.be/img/kinderen.pdf>

Ploegmakers, M. (2009). Methodebeschrijving: 8-fasenmodel: databank Effectieve sociale interventies. Geraadpleegd 20 november 2011, https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Methodebeschrijving%

Steunpunt jeugdhulp. (2016). Gedwongen hulpverlening. Geraadpleegd 1 juni 2016, <http://www.steunpuntjeugdhulp.be/?action=onderdeel&onderdeel=241>

Van Diemen, M. (2013). 7 gouden tips voor omgang met kinderen van nu. Geraadpleegd 27 mei 2016, <http://www.hetnieuwedenken.nu/assets/Downloads/7-Gouden-Tips-voor-omgang-met-kinderen-van-nu.pdf>